

להתזדנע ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

ראש השנה דף כח

בענין מצות צריכות כוונה

בראש השנה דף כ"ח. שלחו ליה לאבוה דשמואל, כפאו ואכל מצה יצא. כפאו מאן אילימא כפאו שד, והתניא עתים חלים עתים שוטה כשהוא חלים הרי הוא כפקח לכל דבריו, כשהוא שוטה הרי הוא כשוטה לכל דבריו, אמר רב אשי שכפאזהו פרסיים. אמר רבא, זאת אומרת התוקע לשיר יצא. פשיטא היינו הך, מהו דתימא התם אכול מצה אמר רחמנא והא אכל, אבל הכא זכרון תרועה כתיב, והאי מתעסק בעלמא הוא, קא משמע לן. אלמא קסבר רבא מצות אין צריכות כוונה זכו'. אמר ליה רבי זירא לשמעיה איכוון ותקע לי. אלמא קסבר משמיע בעי כוונה.

- א -

כללי דיני מצות צריכות כוונה

המצוה, כדי שלא יתבטל ממנו מצות 'ולעבדו בכל לבבכם'.

ובשו"ת עונג יו"ט סי' י"ט (ד"ה ונ"ל) מתבאר ג"כ דהכוונה היא אחד מפרטי המצוה, כי המצוה צריכים לקיימה הן בעשיית פעולת המצוה והן ע"י הכוונה לשם מצוה, ואם לא כיון לבו, חסר חלק מחלקי המצוה.

ובקיצור חרדים בספר זכרו תורת משה (פרק א' אות י') מבאר דלדברי הכל המקיים מצוה בלא כוונה מבטל מצות 'ולעבדו בכל לבבכם', אלא דמ"ד מצות אין צריכות כוונה סובר דאע"ג שביטל מצוה זו דלעבדו בכל לבבכם, מכל מקום אין זה מעכב בקיום עצם המצוה שעשה.

והנה בחיי אדם כלל ס"ח סעיף ט' כתב דאפילו להסוברים דמצות צריכות כוונה ולא יצא בלא כוונה, אין זה אלא בעושה מצוה בדרך שאין בעשייתה הוכחה שנעשית לשם מצוה, כגון בקורא ק"ש דרך לימודו, או שתוקע לשיר, אבל בקורא ק"ש כדרך שאנו קורין בסדר התפילה, וכן כשאוכל מצה בליל הסדר, או תוקע ונוטל לולב, בזה יצא גם בלא כוונה, שהרי מסתמא עושה הדבר כדי לצאת ידי חובתו, ולכן יצא אע"פ שאינו מכין בפירוש. א]

ובמשנה ברורה סי' ס' סק"י מביא דברי החיי אדם, וכתב דמכל מקום לכתחילה יש לכין אפילו כשניכר שעושה הדבר לקיום מצוה. והיינו, דמה שמועיל עשיית המצוה בדרך סתמא כפי הרגילות כשעושים את המצוה אע"ג שאינו מכין בפירוש לצאת ידי חובתו, הוא דוקא לגבי שיעצא בדיעבד, אבל לגבי לכתחילה צריך לכין בפועל אפילו כשעושה המצוה בסתמא לצאת בו ידי חובתו. ב]

לכתחילה לדברי הכל צריך לכין לצאת ידי חובתו / עושה מצוה בדרך סתמא כפי הרגילות

- רבנו יונה, חרדים, אמרי בינה, זכרו תורת משה, חיי אדם, משנ"ב -

א. כפי האמור נחלקו אמוראים אם מצות צריכות כוונה או לא, דרב אשי מפרש דכפאו ואכל מצה יצא היינו שכפאזהו פרסיים לאכול מצה, ואכל בלא כוונה, דיצא ידי חובתו. ומזה מוכיח רבא דגם התוקע לשיר יצא ידי חובתו. אמנם רבי זירא סובר דמצות צריכות כוונה, ולכן אמר לשמעיה איכוון ותקע לי.

והנה רבנו יונה בברכות דף ב' (ד"ה ואיפסיקא) כתב דאפילו למ"ד דמצות אין צריכות כוונה, מכל מקום לכתחילה לדברי הכל צריך כוונה. וכן משמע בדברי הריטב"א (שלפנינו) שכתב דמצות אין צריכות כוונה לצאת בדיעבד, ומשמע דלכתחילה ודאי צריך כוונה.

ומקור דין זה דלכתחילה לדברי הכל צריך לכין למצוה, בספר חרדים פ"א אות י"ז כתב דמקרא דכתיב (דברים י"א) 'ולעבדו בכל לבבכם' נלמד דיש לקיים את כל המצות בכוונת הלב.

וכתב באמרי בינה או"ח סי' י"ד (ד"ה גם) דהסוברים דמצות צריכות כוונה ולא יצא אפילו בדיעבד בלא כוונה, זה משום דכין דחובת המצוה הוא לקיימה במעשה וגם במחשבה שבלב, כדכתיב 'ולעבדו בכל לבבכם', לכן אם עשאה בלא כוונה ומחשבת הלב, לא יצא ידי חובתו. [והוא מוסיף, דמה שאפילו בדיעבד אינו יוצא חובת עשיית המצוה, זה משום דכין שהעושה מצוה בלא קיום 'ולעבדו בכל לבבכם' מבטל מצוה זו, לכן לא יצא חובת

השלמות והוספות

א' ושמרת ועשית בכל לבבך ובכל נפשך, שהרי לא נתכוין בלבו, אלא עשה בדרך רגילותו, ולכן לכתחילה ודאי צריך לכין בפירוש לקיום המצוה אפילו כשמוכח מן הענין שעשייתו הוא לצורך מצוה, כי בעושה המצוה בסתמא בדרך מצות אנשים מלומדה, לא נתקיים קרא ד'ועשית בכל לבבך'.

ב' ויראה דלדבריו צריך לומר דמאן דאמר דמצות צריכות כוונה ואינו יוצא יד"ח בלא כוונה, אינו משום שאם אינו מקיים 'ועשית בכל לבבך ובכל נפשך' לא יצא ידי חובתו, שהרי בעושה המצוה בדרך סתמא כמו שבני אדם עושין את המצוה, יצא ידי חובתו, אע"ג דכין שלא נתכוין בפירוש לא נתקיים 'בכל לבבך ובכל נפשך', ועל כרחך צריך לפרש דהסוברים שמצות צריכות כוונה הוא משום דמצוה בלא כוונה אין עליה שם פעולת מצוה, וזה דוקא כגון תוקע לשיר, אבל בעושה

א' בביאור הלכה שם כתב דבקריאת שמע של ליל שבת במקום שנוהגים שקורין אותה בביהכ"נ בברכות' לפני זמנה, אם אירע שקרא אותה בביהכ"נ בזמנה, בזה אם לא כיון בפירוש לצאת צריך לחזור ולקרואה מדינא גם לדעת החיי אדם הנ"ל, דבזה לא מוכח מדקראה בסדר התפילה שקוראה כדי לצאת בה יד"ח, דהרי הוא קורא ק"ש תמיד בסדר התפילה גם לפני זמנה שלא לצאת חובת קריאת שמע, כי אם כדי לסמוך גאולה לתפילה.

ב' ויראה כוונתו, דכשם שכתבו הראשונים דאפילו להסוברים דמצות אין צריכות כוונה, לכתחילה צריך לכין לשם מצוה, כמו שלמדן מקרא ד'ושמרת ועשית בכל לבבך' דצריך לכין לשם מצוה, כמו כן לענין עשיית מצוה בסתמא, אע"ג דכשעושה דרך רגילותו נחשב עשייתו לשם מצוה, מכל מקום לא קיים בזה

דין מצות צריכות כוונה להלכה

המחבר דמצות צריכות כוונה הוא רק מספיקא, וכתב דצ"ע לענין ברכה. והיינו דכיון דמספק קיי"ל דמצות צריכות כוונה, א"כ לענין ברכה יש להחמיר ולא לברך.

ויותר מזה כתב בפמ"ג סי' רע"ג במ"ז סק"ב דמי ששמע קידוש מחבירו, ולא נתכוין בפירוש שלא לצאת ידי חובתו מחבירו, אולי אינו יכול לחזור ולקדש בעצמו, דמה דקיי"ל דמצות צריכות כוונה יש לומר שהוא רק מספק, ונמצא דיש לחוש שכבר יצא ידי חובתו.

אמנם בביאור הלכה סי' ס' (ד"ה וכן) נקט דמה שפסק המחבר כמ"ד דמצות צריכות כוונה הוא בתורת ודאי, אלא דאפ"ה לענין חשש ברכה יש להחמיר כמ"ד דמצות צריכות כוונה וכבר יצא ולא יברך.

הבדל בין מצוה שיש בה מעשה ובין מצוה שאין בה מעשה / מצוה שיש בה הנאת הגוף

- הרמב"ם, מגיד משנה, ר"ן וכסף משנה, שו"ע ומג"א -

ג. והנה בפסקי הרמב"ם מצינו מבוכה אם הוא סובר כמ"ד דמצות צריכות כוונה, או שהוא סובר כמ"ד דמצות צריכות כוונה. כי הרמב"ם בפרק ב' מהלכות שופר הלכה ד' פסק כר' זירא דהשומע תקיעת שופר אינו יוצא אלא אם נתכוין השומע והמשמיע, וכפי האמור זהו כמ"ד דמצות צריכות כוונה. אמנם בפרק ו' מהל' חמץ ומצה הלכה ג' כתב דאם אכל מצה בלא כוונה יצא, וזהו כרבא דמצות צריכות כוונה, ונתקשו הראשונים בסתירת דברי הרמב"ם, ונאמרו בזה כמה דרכים.

במגיד משנה בהל' שופר שם דהרמב"ם מחלק בין מצוה שיש בה עשיית מעשה ובין מצוה שאין בה עשיית מעשה, כי מה שבתקיעת שופר צריך כוונה הוא מפני דכיון שאין עושה מעשה בתקיעת שופר, אלא השמיעה, לפיכך צריך כוונה לצאת ידי חובתו, אבל באכילת מצה שיש בה עשיית מעשה, אין צריך כוונה.

והר"ן (בסוגיין) מיישב הסתירה בדברי הרמב"ם בדרך אחרת, וכתב מה שכתב הרמב"ם בהלכות מצה דיוצא ידי חובת מצה גם בלא כוונה, זה משום דשאני מצות אכילת מצה שכן נהנה באכילתו, וכמו שמצינו לגבי מתעסק באיסורין, דאע"ג שהמתעסק פטור, מכל מקום המתעסק בחלבים ועריות חייב, שכן נהנה. ובכסף משנה שם מיישב דעת הרמב"ם על פי דרכו של הר"ן, וכן בבית יוסף סי' תע"ה מביא דברי הר"ן בישוב סתירת הרמב"ם, ובשו"ע שם סעיף ד' כתב בסתם דאם אכל מצה בלא כוונה יצא ידי חובתו, וכתב במג"א שם סק"ד דאע"ג דבשו"ע סי' ס' פסק דמצות צריכות כוונה, שאני אכילה מצה שהרי אכל ונהנה בכך. ג.

ונמצא בדעת הרמב"ם דיש הבדל בין שני תירוצים אלו לגבי מצות שיש בהם מעשה ואין בהם הנאה, דלדעת המגיד משנה נמצא דכל המצות התלויות במעשה אין צריכות כוונה, ודוקא בתקיעת שופר צריך כוונה כיון שאין בה מעשה, אבל לפי דרכו של הר"ן והכסף משנה נמצא להיפוך, דבכל המצות צריך כוונה לצאת ידי חובתו, מלבד במצות שיש בהם הנאת הגוף דאין צריכות כוונה.

פלוגתת הראשונים בזה / דעת השו"ע דמצות צריכות כוונה אם הוא בדרך הכרעה פסוקה או מספיקא לחומרא / כוונה במצות דרבנן / עשה מצוה שלא ככוונה אם חוזר ומברך עליה / שמע קידוש מחבירו ולא נתכוין כוונה הפכית שלא לצאת ידי חובתו אם יכול לחזור ולקדש בעצמו

- ר"ף, בעל המאור, שו"ע, פרי מגדים, מג"א בשם רדב"ז, ביאור הלכה -

ב. להלכה נחלקו הראשונים אם מצות צריכות כוונה, או דמצות צריכות כוונה. הר"ף בסוגיין מביא דברי רבי זירא שאמר לשמע"י איכוון ותקע לי, וכתב הרא"ש בסי' י"א דהר"ף סובר דמצות צריכות כוונה, וכן כתב במלחמות דמצות צריכות כוונה, ובטור סי' ס' כתב כן בשם בה"ג.

אמנם בעל המאור כתב דהלכה כרבא דמצות צריכות כוונה, וכן כתב בחי' הרשב"א ובחי' הריטב"א דלהלכה מצות צריכות כוונה, וכן כתב רבנו יונה בברכות דף י"ב בשם רבנו האי והרבה מן המפרשים דמצות צריכות כוונה.

ובשו"ע סי' ס' סעיף ד' מביא שני הדעות, וכתב דיש אומרים דמצות צריכות כוונה, ויש אומרים שצריכות כוונה לצאת בעשיית אותה מצוה, וכן הלכה, ע"כ.

ובפרי מגדים בפתיחה להלכות ברכת השחר (ד"ה עוד) מסתפק אם המחבר בשו"ע פסק בהחלט דמצות צריכות כוונה, או דמאחר שיש שני דעות בראשונים, מספיקא יש להחמיר כהסוברים דמצות צריכות כוונה.

והנה במג"א סי' ס' סק"ג כתב בשם הרדב"ז דדוקא מצוה דאורייתא צריך כוונה, אבל מצוה דרבנן יוצא גם בלא כוונה.

ובביאור ההבדל בין מצוה דאורייתא ובין מצוה דרבנן, בפרי מגדים בהלכות ברכות השחר (הנ"ל) מפרש לפי דרכו דיש לומר דמה שפסק המחבר דמצות צריכות כוונה אינו מפני שסובר כן בהחלט דמצות צריכות כוונה, אלא דכיון שנחלקו הראשונים בזה אם הלכה כרבא או כרבי זירא, לפיכך יש להחמיר כדעת הסוברים דמצות צריכות כוונה, ולכן זה דוקא במצוה דאורייתא, כיון דספיקא דאורייתא לחומרא, אבל במצוה דרבנן כיון דספיקא דרבנן להקל, יש לתלות כהסוברים דמצות צריכות כוונה.

אמנם בפרי מגדים בסי' ס' בא"א סק"ג מבואר שמפרש דעת הרדב"ז דמצוה דרבנן אין צריך כוונה, דאין זה משום דספיקא דרבנן להקל, אלא דכן הוא מעיקר הדין דמצוה דרבנן יוצאין בלא כוונה, כי לדבריו שם אפילו מאן דאמר בגמ' דמצות צריכות כוונה אין זה אלא במצוה דאורייתא ולא במצוה דרבנן.

והנה בשו"ע או"ח סי' תפ"ט סעיף ד' כתב דמי ששואל אותו חבירו בין השמשות כמה ימי הספירה, אם אומר לו היום כך וכך אינו יכול לחזור ולספור בברכה, וכתב במג"א שם סק"ח וסק"י דאע"ג דקיי"ל דמצות צריכות כוונה, וכשהשיב לו מספר הימים הרי לא לא נתכוין לצאת ידי חובתו, ולכאורה עדיין יכול לספור בברכה, אך כיון דבשו"ע סי' ס' יש אומרים דמצות צריכות כוונה יש לחוש לדעה זו ולא לברך.

ובפרי מגדים סי' תקפ"ט במ"ז סק"ג כתב דיש לצדד דמה שפסק

השלמות והוספות

האיך יש לדמות כוונה במצוות למתעסק בחלבים לומר דכשם שלגבי מתעסק אם הוא נהנה אין בו פטור מתעסק, הכי נמי לענין כוונה לשם מצוה דאם נהנה אין צריך לכיון לשם מצוה, הרי הסברא במתעסק באיסורין הוא משום דדוקא באיסור התלוי במעשה פטור במתעסק, דכיון שאינו מכוין לעשיית הפעולה אין עליה שם מעשה איסור, אבל באיסורי אכילה חייב שכן נהנה, כי אין האיסור תלוי בפעולה שעושה, אלא בעצם ההנאה, וכיון שנהנה עובר בלא שיהא עליה שם מעשה, אבל לגבי כוונה במצוות מה מועיל מה שנהנה, הרי מאחר שלצאת ידי חובתו צריך שיכוין לשם מצוה, מה מועיל מה שנהנה בהנאת הגוף שיהא זה תמורת הכוונה לשם מצוה.

מצוה בדרך סתמא כפי הרגילות שבני אדם עושים את המצוה, יש עליה שם פעולת מצוה אע"ג שלא נתכוין בפירוש לצאת ידי חובתו.

ג. והנה ההבדל בין מצוה שאין בה הנאה ובין מצוה שיש בה הנאה, כתב כבר רש"י (ד"ה מהו) כדי לפרש מדוע היה מקום לומר דכפאו ואכל מצה יצא והתוקע לשיר לא יצא, כי בכפאו ואכל מצה הרי נהנה, ומצינו במתעסק בחלבים ועריות שחייב משום שנהנה.

אמנם מצד הסברא תמה מאוד בספר אנתון דאורייתא סי' כ"ד (ד"ה דוע)